Tipărituri franceze din secolul al XVI-lea în Biblioteca Teleki

Ana Mariana Oltean
Biblioteca Judeţeană Mureş

De o cultură răspândită, de care poate beneficia societatea întreagă, nu se poate vorbi decât după invenţia tiparului. Cartea tipărită s-a substituit treptat cărţii manuscrise, care era mai uşor de citit, mai ieftină, la îndemâna fiecăruia. În secolul al XVI – lea, cultura eclesiastică face loc culturii laice. Alături de cărţi religioase se reconstituie manuscrisele vechi ale antichităţii, se introduce critica în texte.

La dezvoltarea imprimeriei din secolul al XVI – lea şi Franţa şi-a adus un aport considerabil. Primele tipografii au luat fiinţă în anul 1470, iar până la 1500, numărul oraşelor din Franţa în care funcţionau ateliere tipografice, a ajuns la 41.

Nomadismul este o caracteristică a meseriei de tipograf. În secolul al XVI – lea au existat mulţi tipografi ambulanţi care s-au oprit în oraşe, unde au găsit de lucru, pentru un timp mai scurt sau mai îndelungat, ca apoi să plece mai departe.

Imprimeria devenise o industrie, dar a fost necesar ca noul atelier să fie întemeiat pe baze materiale destul de solide. Dintre atelierele fondate de clerici sau de „meceni", au supravieţuit doar cele care se găseau în centre comerciale prospere.

În prima parte a secolului, epocă de prosperitate economică, epocă a Umanismului, industria cărţii a cunoscut o deosebită înflorire, aceasta fiind vârsta de aur a tipografiei. Chiar dacă mai există ateliere, industria cărţii tinde să se concentreze în oraşele universitare şi comerciale.

În secolul al XVI – lea au apărut acei tipografi – umanişti eruditi, multilaterali, care au stăpânit meşteşugul făuririi cărţii în întregime. Adeseori, ei erau chiar autorii operelor, ca Henri şi Robert Estienne. Au fost înconjuraţi de colaboratori luminaţi; astfel, Jodocus Badius Ascensius îi avea alături pe Jacques Lefèvre d'Étaples, Guillaume Budé, Jean Vatable, Erasm etc., iar Sebastianus Gryphius, animatorul umanismului lyonez, îi avea alături pe Rabelais, Jacopo Sadoleto, Clement Marot. Au fost, în acelaşi timp editori, corectori, tipografi, librari, ocupându-se de alegerea manuscriselor pentru tipărire, de corectura lor riguroasă, de perfecţionarea

BDD-A19214 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-02-17 04:49:44 UTC)

caracterelor de litere, de tehnica ornamentației, ilustrației cărților, cât şi de comercilizarea lor.

Tipografii – editori ai secolului al XVI – lea au avut un merit deosebit în descoperirea manuscriselor scriitorilor antici, greci şi latini, în tipărirea ediţiilor prime ale acestor texte, cât şi a scrierilor umanistice, a filozofiei raționaliste, a scrierilor științifice, geografice, istorice, lingvistice.

În Franţa s-au impus ca centre tipografice Parisul şi Lyonul.

La Paris, primele ateliere tipografice au funcționat lângă Universitate, având ca public pe profesorii şi studenţii de la Sorbona. S-au tipărit textele clasice, precum şi interpretările necesare studenţilor.

Clientela universitară nu era singura care atrăgea tipografii şi librarii. În lipsa textelor religioase necesare oficierii slujbelor s-au editat în continuare opere religioase, tratate de morală. Mulți dintre clerici se interesau şi de antichitatea clasică.

Alt factor care a contribuit la dezvoltarea industriei tipografice a fost existenţa unor instituţii juridice, oamenii legii fiind o clientelă pentru librari. Se vindeau texte juridice, religioase, profane, literare.

Pasionatul bibliofil Teleki Samuel n-a precupețit nici un efort pentru achiziționarea cărţilor rare şi prețioase, ieşite din atelierele tipografice renumite ale Europei, ele reprezentând o valoare excepțională a bibliotecii, atât prin conţinutul lor, cât şi prin deosebita realizare artistică. Acest fapt îl atestă corespondenţa bogată purtată de fondator cu editori, librari, cât şi listele editoriale, comenzile de cărți.

Rodul acestui interes manifestat pentru cărți prețioase este şi existenţa, în biblioteca organizată de Teleki, a celor 200 de volume produse de renumiți tipografi francezi în decursul secolului al XVI - lea.

Şi această mică parte a fondului oglindeşte caracterul său enciclopedic. Circa 90 de volume sunt opere ale clasicilor greci şi latini, iar restul sunt din domeniul filozofiei, științelor sociale, istoriei, științelor exacte, biologiei, medicinei etc. 73 volume sunt produse ale editurilor pariziene.

La începutul secolului, la Paris, activitatea editorială se datoreşte lui Marchand şi Verard. Primul tipograf umanist parizian a fost Josse Bade (Jodocus Badius Ascensius – forma latinizată a numelui). Şi-a început cariera de tipograf cu un post de corector a lui Trechsel. Atelierul său a funcționat la Paris între anii 1503-1535.

BDD-A19214 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-02-17 04:49:44 UTC)

Emblema sa reprezintă o presă tipografică cu inscripţia : "*Praelum Ascensianum*". A editat atât lucrări ale clasicilor (Ex.: Publius Virgilius Maro***: Opera***, 1516 – ed. rară; Barosus ***: Historiarum cum commentarii Arnii Viterbiensis***, Paris, 1512 – ed. rară; ***Grammatici illustres latini,*** Paris, 1516 –ed. rară; Annius V. Ioannis ***: Antiquitatu variaru***, Paris, 1515 – legătura de pergament cu text manuscris pe care se văd iniţialele colorate în roşu şi albastru), cât şi texte contemporane ca: Cusa N.: ***Opera Omnia***, Parisiis, 1514. 3 vol. – ed. rară; Luithprandius Ticiensis: ***Rerum gestarum temporibus***, 1514; Politianus Angel: ***Opera***, Paris, 1512.

Una din fiicele lui Josse Bade s-a căsătorit cu Michael de Vascosan, alt tipograf umanist, care a activat din anul 1530. Până în 1539 emblema sa este cea a lui Ascensius (presa tipografică) cu inscripţia "*In aedibus Ascensiani*", apoi o înlocuieşte cu una în limba greacă (*În cărţi izvoreşte fanta înţelepciunii*). Ediţiile sale sunt remarcabile prin calitatea hârtiei, frumuseţea caracterelor. Din atelierul său provin lucrări ca: Titus Livius : ***Historia ab urbe condita***, Paris, 1543; Aemilius Paulus ***: De rebus gestis Francorum,*** Paris, 1539; Ferronius Arnoldus ***: De rebus gestis Gallorum***, Paris, 1550.

38 de volume din Biblioteca Teleki provin de la editura Estienne sau Stephanus. Activitatea editorială a acestei dinastii de tipografi umanişti a durat un secol şi jumătate, în atelierele de la Paris şi Geneva, între anii 1503 – 1674. Reprezentanţii acestei familii aveau o temeinică pregătire intelectuală, au fost buni cunoscători de limbă latină, greacă, ebraică. Volumele, purtând ca marcă tipografică celebrul măslin, sunt ediţii ce se caracterizează printr-o deosebită grijă atât faţă de corectitudinea textului (lucru atestat şi de faptul că Henri Estienne a introdus erata, dovadă a unei revizuiri atente chiar şi după tipărire), cât şi pentru execuţia tipografică de o înaltă ţinută, cu caractere şi ilustraţii de calitate remarcabilă.

Cei din familia Estienne au fost nu numai comentatori, editori ai textelor clasice, ci şi autori ale unor opere filologice importante, ca ***Thesaurus linguae latinae*** de Robert I, publicat în anii 1531 –1532, precum şi alte dicţionare bilingve (latin – francez, francez – latin), dicţionare de uz şcolar .

BDD-A19214 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-02-17 04:49:44 UTC)

În catalogul lui Teleki Samuel figurează ca fiind ediţie rară opera lui Henri Estienne ***Thesaurus Graecae linguae*** în patru volume, apărut în 1572 .

Robert I a fost cosiderat drept principalul tipograf de Biblii din Franţa. Biblioteca posedă mai multe ediţii, dintre care ediţia rarissima a ***Bibliei*** în ebraică, 5 volume, 1539-1541 în format 4; ***Noul Testament*** în limba greacă din 1589, in folio, ***Vechiul Testament*** în limba latină în 2 volume, ediţie rară din 1557.

Câteva ediţii rare, considerate astfel de fondatorul bibliotecii, sunt cu precădere din literatura clasică: Ctesias : ***Excerpta historiae cum Henrici Stephani castigationibus***, limba greacă, Paris, 1557; ***Oratorum veterum orationes***, limbile greacă şi latină, 1575; Plutarchus : ***Opera omnia***, în 13 volume adnotate de Henricus Stephanus, limba greacă, ediţie bibliofilă in-octavo, ornamentată cu iniţiale şi frontispicii, legată în piele cu ornamente aurite; Macrobius Aurelius : ***In sommium scipionis et convivorum saturnaliorum***; Plato : ***Opera omnia . Interpret. De Io. Serrani***, 3 vol. 1578, cu ornamente tipografice şi legătură de piele roşie cu ornamente aurite; Dionysus Alex. Et Pomponius Mela : ***Situs orbis descriptio***, 1577, interpretat şi adnotat de Henricus Stephanus; Bonefidius Enimundus : ***Juris orientalis***. Excudebat Henricus Stephanus, 1573; ***Medicae artis principes post Hippocratem et Galenum***. Excudebat Henricus Stephanus, 1547.

Regele Francisc I i-a acordat lui Robert Estienne în 1539 titlul de tipograf al regelui pentru limbile latină, greacă şi ebraică.

Un alt tipograf beneficiar al privilegiului regal a fost Fridericus Morellus din familia de tipografi care a activat între anii 1552 -1646. Din tipografia Morellus provin trei volume ale clasicilor: Empedocles : ***Spherae***, Paris, 1586, limbile greacă şi latină; Marcellus Sidetes : ***De remediis ex piscibus***, Lutetiae, 1591 – ed. orig. rariss.

Industria tipografică la Lyon s-a dezvoltat datorită germanului Trechsel, consilierul şi eruditul său corector fiind Michel Sevet. Oraşul Lyon a oferit alte împrejurări dezvoltării imprimeriei decât Parisul. Tipografia nu a înflorit aici sub auspiciile Universităţii şi a Palatului Justiţiei, ci a influenţei umaniste a oraşului comercial cu legături specifice târgurilor deschise lumii. Din acest centru tipografic au parvenit 25 de tipărituri ale editurilor Ant. Candid, Gulielmus Gazaeus, Sebastian Gryphius, Michael Parmentius, Guillaume Rovillus, Ioannes Tornaesius, Ioannes de Vingle.

BDD-A19214 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-02-17 04:49:44 UTC)

Dintre produsele acestor tipografii amintim lucrările: Juvenalis : ***Satirae cum commentariis Antonii Manicelli***, ***ex explanationibus Jodoci Badii Ascensius***, Lugduni; ***Arte et industriis***, Joannis de Vingle, 1501 – ed. rară; Persius Flaccus : ***Satyrae***, 1510 – ed. rară; Actiarius Ioannes : ***Opera***, Lugduni, J. Tornaesius, 1556 – limbile greacă şi latină.

Cel mai important editor lyonez umanist al vremii a fost Sebastian Gryphius. Cărţile sale sunt tipărite cu caractere italice, având pe pagina de titlu emblema cu un grifon. Sfetnicii lui literari au fost Alciat şi Sadoleto. Dintre tipăriturile sale, biblioteca are opt volume: ediţia rară a lui Claudianus : ***Opera***, Lugduni, 1561; Sadoletus Jacobus: ***In Pauli epistolam ad Romanos***, Lugduni, 1535 – ed. rară; Volterranus Raph. : ***Commentarii***, Lugduni, 1552.

Ediţiile ieşite din tipografiile franceze demonstrează preocupările tipografilor de a armoniza conţinutul cu execuţia artistică. Ei au apelat la artişti ca: Geoffrey Tory, Claude Garamond, Robert Gronjon, Guillaume de Blé. Astfel, ilustraţiile, ornamentele tipografice, caracterele tipografice, legăturile sunt de o înaltă ţinută artistică.

Tipăriturile pe care le posedă Biblioteca Teleki au legături din piele de diferite culori, pe carton sau placă de lemn, cu ornamente gravate ori aurite, unele având aplicat pe coperţi supralibrisul posesorului. Date interesante pot oferi cercetătorilor din punct de vedere al istoriei cărţii legăturile confecţionate din foile de pergament ale codexurilor pe care se mai pot citi textele manuscrise.

Aceste câteva publicaţii reprezintă doar o infimă parte a produselor tipografice din secolul al XVI – lea. Teleki Samuel a colecţionat cu pasiunea bibliofilului cărţile valoroase din cele 25 de centre tipografice ale Europei, oferind un bogat material cercetătorilor istoriei cărţii şi culturii

BDD-A19214 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-02-17 04:49:44 UTC)

Des imprimés françaises de XVI-ème siècle dans la Bibliothèque Teleki.

Résumé

Après un brève aperçue sur le développement de l'imprimérie française pendant le XVI-ème siècle, l'ouvrage présente l'activité des remarquables imprimeurs de Paris (Jodocus Badius Ascensius, Michel de Vascosan, Henri et Robert Estienne, Fridericus Morellus) et Lyon (Sébastien Gryphius, Michael Parmentius, G. Rovillus, Ioannes Tornaesius, Jean de Vingle, J. Trechsel) en relevant quelques exemplaires qui se trouvent dans la collection Teleki.

Ce sont des oeuvres des auteurs grecs et latins, des ouvrages de littérature, linguistique, philosophie, théologie, astronomie, art militaire, biologie, médecine, géographie .

Les 200 imprimés français du XVI-ème siècle représente la valeur de bibliophilie et aussi la valeur historique et scientifique, qui offrent des informations utiles au sujet de l'histoire du livre et l'imprimérie.

BDD-A19214 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-02-17 04:49:44 UTC)